

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Фізико-механічного
інституту ім. Г.В. Карпенка НАН України
академік НАН України

З.Т. Назарчук

2020 р.

Силабус

для вивчення дисципліни «**Матеріалознавство конструкційних матеріалів для атомної та теплової енергетики**» для аспірантів, спеціальність 132 «Матеріалознавство» Фізико-механічний Інститут ім. Г.В. Карпенка НАН України.

1. Викладач

Балицький Олександр Іванович, д.т.н., професор.

Контактний телефон: (032) 229-62-54; balitski@ipm.lviv.ua

Наукові інтереси: Дослідження фізико-хімічних процесів руйнування та міцності сучасних конструкційних матеріалів енергоуstattungування в робочих водневих середовищах під час тривалої експлуатації. Розробка матеріалознавчих засад продовження ресурсу енергоблоків, вдосконалення їх водневої інфраструктури та впровадження водневих буферів в систему накопичення і розподілу з метою збільшення виробництва відновлюваної електричної енергії, заміщення використання вуглеводнів і покращення екологічних показників. Вивчення структури і механічних властивостей монокристалічних, полікристалічних матеріалів і композитів методами, що враховують сучасні світові тенденції їх взаємодії з водневомісними газами і рідкими середовищем за екстремальних температур і тисків.

2. Назва, код дисципліни та кількість кредитів.

«**Матеріалознавство конструкційних матеріалів для атомної та теплової енергетики**» спеціальність 132 «Матеріалознавство», код: 132, кількість кредитів – 3.

3. Місце проведення навчальної дисципліни та час.

ФМІ НАН України (ГК, кім. 67, 35) ; відповідно до розкладу.

4. **Пререквізити навчальної дисципліни:** знати основні поняття матеріалознавства, володіти знаннями про властивості сучасних високоазотних

сталей та нікелевих суперсплавів, що використовується у фізиці, турбінній техніці; володіти методами вдосконалення властивостей матеріалів та технологіями їх обробки; знати основні підходи при оцінюванні тривалої міцності та довговічності матеріалів енергетичного призначення та факторів впливу на їх структуру та властивості; володіти концептуальними та методологічними знаннями в галузі технічних наук; знати основні закономірності та принципи виготовлення і застосування сучасних конструкційних матеріалів для енергетичного комплексу; вміти використовувати сучасні інформаційні джерела національного та міжнародного рівня для оцінки стану вивченості об'єкту досліджень і актуальності наукової проблеми; мати навички роботи з сучасним обладнанням при проведенні експериментальних досліджень з матеріалознавства, зокрема з вивчення їх тонкої структури.

Постреквізити: в результаті вивчення дисципліни будуть отримані знання основ створення основних матеріалів для енергетики та їх обробки (нагрівання, плавлення, кристалізація, пресування тощо); отримання матеріалів з певними властивостями (електричними, механічними, тепловими та іншими); на основі законів фізики та технічних дисциплін передбачати отримання матеріалів з наперед заданими властивостями; особливості будови високоміцних матеріалів для атомної, водневої та теплової енергетики, технологічні підходи до таких матеріалів; сучасні методи вивчення структури та властивостей матеріалів; проектувати, аналізувати і вибирати технології отримання матеріалів; читати та оформляти технічну документацію; використовувати отримані знання при виконанні дослідження та захисті їх результатів у вигляді дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії.

5. Вимоги навчальної дисципліни.

Вивчення курсу «**Матеріалознавство конструкційних матеріалів для атомної та теплової енергетики**» входить до варіативної складової ОНП. Об'єм навчального навантаження складає 3 кредити, із них 40 годин – лекції, 50 години – самостійна робота. Вивчення наукової дисципліни вимагає обов'язкового відвідування аудиторних занять, активну участь в обговоренні питань, якісне і своєчасне виконання завдань самостійної роботи, а також участь у всіх видах контролю.

6. Характеристика дисципліни.

Завдання учбової дисципліни. Освоїти сучасні уявлення щодо матеріалів ядерної, водневої, теплової енергетики.

Мета викладання дисципліни – опанування новітніми знаннями щодо створення та властивостей сучасних металевих матеріалів – фізико-механічних, хімічних властивості, експлуатаційних.

План викладання дисципліни:

Назва змістовних модулів і тем	Кількість годин		
	усього	У тому числі	
		аудиторні	самостійна робота
Змістовний модуль 1. Матеріалознавство конструкційних матеріалів для атомної, водневої та теплової енергетики			
Тема 1. Будова матеріалів для енергетики: кристалічна гратка фериту, аустеніту; класифікація матеріалів за фізичними властивостями; означення і характерні властивості аустеніту.	10	5	6
Тема 2. Кристалізація (синтез) нікелевих суперсплавів: фазова діаграма «залізо-вуглець»; механізм направленої кристалізації монокристалів суперсплавів в умовах високого тиску та високої температури; визначення та статистичний опис показника міцності порошків суперсплавів; механізми спечення та ізостатичного пресування нікелевих суперсплавів.	10	5	6
Тема 3. Виготовлення монокристалічних лопаткових матеріалів: класифікація, характеристика основних властивостей та призначення нікелевих монокристалічних суперсплавів; технологічна схема виготовлення турбінних лопаток; контроль якості монокристалічних ~~нікел~~ матеріалів.	10	5	6
Тема 4. Виготовлення порошкових дискових матеріалів: класифікація, характеристика основних властивостей та призначення порошкових суперсплавів; технологічна схема виготовлення турбінних дисків;	10	5	6

технологія сортування порошків для виготовлення дисків турбодвигунів; контроль якості порошкових матеріалів.			
Тема 5. Електрошлаковий переплав матеріалів роторів турбін та турбогенераторів ТЕС та АЕС: будова кристалічних ґраток магнітних роторних сталей; фазова діаграма залізо-вуглець; особливості одержання цільнокованих та зварних роторів.	15	5	7
Тема 6. Електрошлаковий переплав матеріалів бандажів турбогенераторів ТЕС та АЕС: будова кристалічних ґраток немагнітних бандажних сталей; фазова діаграма залізо-вуглець; особливості одержання бандажних кілець роторів турбогенераторів ТЕС та АЕС з високо азотних сталей.	15	5	7
Тема 7. Сучасні матеріали для теплообмінного устаткування та водневих газоохолоджувачів турбогенераторів ТЕС та АЕС: - фазова діаграма мідь-нікель; - особливості одержання мідно – нікелевих сплавів та їх воднева стійкість за тривалої експлуатації.	10	5	6
Тема 8. Матеріали та компонування водневих буферів, устаткування для повторного використання зеленого водню, виробленого з надлишків електроенергії вітроелектростанцій, сонячних панелей, ТЕС та АЕС.	10	5	6
Разом	90	40	50

7. Контроль знань.

В основі методів контролю знань використовуються поточне індивідуальне опитування та екзаменаційна оцінка. Екзамен проводиться відповідно до розкладу.

Екзамен включає відповіді на шість питань: три питання з екзаменаційного білету та три додаткових питання. Оцінка відповідей на питання: – з екзаменаційного білету 25%; – додаткові 7%. Оцінка за індивідуальне опитування – до 4%.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за навчальну діяльність	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	+A, A, -A	відмінно
82–89	+B, B, -B	добре
74–81	+C, C, -C	задовільно
64–73	+D, D, -D	
60–63	E	незадовільно з можливістю повторного складання іспиту
35–59	FX	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
0–34	F	

8. Список базової літератури

1. Балицький О.І. Сучасні матеріали для потужних турбогенераторів.- Львів: Національна академія наук України. Фізико-механічний інститут ім. Г.В.Карпенка. - “Простір-М”. - 1999 р. - 284 с. ISBN 996-02-1381-6. <http://catalog.loc.gov>
2. Механіка руйнування і міцність матеріалів: Довідн. посібник / Під заг. ред. В. В. Панасюка. Т. 8: Міцність матеріалів і довговічність елементів конструкцій атомних електростанцій / О.І.Балицький, О.В.Махненко, О.О.Балицький, В.А.Грабовський, Д.М.Завербний, Б.Т.Тімофеев. Під ред. О. І. Балицького. – Київ: ВД “Академперіодика”, 2005. – 534 с. ISBN 966-360-035-7.
3. *Методичні* вказівки з оцінки технічного стану бандажів роторів турбогенераторів (СОУ-Н ЕЕ 45.301:2006) (Наказ Міністра палива та енергетики України № 432 від 9.11.2006 р.): Об'єднання енергетичних підприємств “Галузевий резервно-інвестиційний фонд розвитку енергетики”. – Виконавці: Лошак О., Балицький О., Пулькас Л., Лізунов С., Ріпей І., Гуріна О.- К. : Мінпаливенерго України ОЕП “ГРІФРЕ”, 2006. – 32 с.
4. *Методичні* вказівки з діагностики технічного стану і оцінки ресурсу литих корпусних деталей парових турбін (СОУ-Н ЕЕ 30.304-2007) (Наказ Міністра палива та енергетики України № 124 від 1.03.2007 р.): Об'єднання енергетичних підприємств «Галузевий резервно-інвестиційний фонд розвитку енергетики». – Виконавці: Лошак О., Балицький О., Пулькас Л., Лізунов С., Ріпей І., Гуріна О. - К.: Мінпаливенерго України ОЕП «ГРІФРЕ», 2007. – 38 с.

5. Аптекарь М.Д., Колесников В.А., Балицкий А.И. Технология металлов и материаловедение. Часть 1.: Учебн. пособ. – К.: Краснодон. ВНУ им. В. Даля, 2012. – 151 с. Номер электронного сертификата 2845.
6. Коротков В.И., Колесников В.А., Балицкий А.И. Машиноведение: Учебное пособие. – Луганск: Изд-во ВНУ им. В.Даля, 2013. – 151 с. Номер электронного сертификата 2918.

ПОГОДЖЕНО

Завідувачка випускової кафедри

д.т.н., проф.

І.М. Погрелюк